

матеріалу та конкретних практичних ситуацій посилюють наукову цінність дослідження у цих питаннях. На додаток до цього також необхідно наголосити на розгляді механізмів урегулювання, наявних у рамках інших міжнародних організацій, наприклад Дунайської комісії.

Рецензований підручник «Мирне врегулювання міжнародних спорів» покликаний забезпечити викладання спецкурсу з аналогічною назвою у процесі підготовки фахівців з міжнародного права. Також він матиме актуальність при підготовці студентів до занять з дисципліни «Міжнародне публічне право» у відповідній темі. Поряд з цим підручник розрахований на використання юристами та спеціалістами у сфері міжнародних відносин і політології, а також державними органами, діяльність яких пов'язана з забезпеченням зовнішньої політики чи безпосередньо врегулюванням міжнародних ситуацій та спорів.

В. Є. КИРИЧЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових
дисциплін Харківського національного
університету внутрішніх справ*

СУДОВА ВЛАДА УКРАЇНИ ОЧИМА ІСТОРИКІВ ПРАВА*

В юридичному науковому просторі України останнім часом не бракує тем, котрі не лише викликають жвавий інтерес наукової громадськості, а й збуджують широкі верстви читаючого населення. Серед них – проблеми, пов'язані з організацією та функціонуванням судової влади. Нині суспільство активно критикує суддів через відсутність незалежності, неупередженості, прозорості та підзвітності, акцентує увагу на потребі підвищити якість послуг судової системи для громадян, дотримання європейських стандартів і наближення до кращих практик відправлення правосуддя.

У контексті зазначеного фундаментальна й комплексна монографія «Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку», підготована авторським колективом, який складається зі знаних у колах вітчизняної наукової громадськості фахівців з теорії, філософії та історії права, якраз і містить низку відповідей на запити нового часу. Представлена на суд читачів широка за обсягом та глибока за науковим змістом книга є справжньою знахідкою для тих, хто бажає розібратися у проблемі, а не просто отримати певні докази, для того, щоб підтвердити власні усталені стереотипи. Монографія густо насичена маловідомими, а часом і зовсім невідомими не лише широкому загалу, а й фахівцям-юристам, документальними фактами. Її

* Рецензія на колективну монографію «Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку» / За ред. І. Б. Усенка. – К. : Наук. думка, 2014. – 501 с.

висновки та узагальнення базуються на потужному фактологічному підґрунті. Текст вирізняється легкістю стилу та багатоаспектністю, що робить книгу не лише корисною, а й цікавою для сприйняття.

З цілком зрозумілих причин, перший розділ присвячено розгляду філософських і теоретико-правових засад судової влади. Його автори – завідувач відділу історико-правових досліджень Інституту держави і права ім. В. М. Корецького к. ю. н., проф. І. Б. Усенко, к. ю. н. В. С. Бігун та к. п. н. М. Д. Ходаківський, акцентували увагу на проблемі правосуддя і судової влади як чинників реалізації ідеї права (мистецтва добра і справедливості), висвітлили специфіку застосування поняттєво-термінологічного апарату історико-правового дослідження судової влади.

Другий розділ монографії надає читачам можливість суттєво розширити уявлення про становлення судової влади у протодержавний період та скіфо-античну добу. В ньому переконливо доведено, що у скіфському суспільстві судова влада досягла доволі значного, як для ранньодержавного утворення, рівня розвитку. Показано, що в античних державах Північного Причорномор'я, – Ольвії, Херсонесі, Тірі та Боспорі, – наявність суттєвих лагун у законодавстві та схильність громадян до судового вирішення різноманітних життєвих колізій надавали народному суду дікастів, колегії архонтів, іншим магістратам, котрі, окрім іншого, здійснювали й судові функції, широке поле для діяльності. У подальшому традиції античної правової культури не були знищені. Беручи до уваги наступність у праві України, автор цього розділу д.ю.н., проф. О. А. Гавриленко з увененістю наголосив на тому, що пізніші судові інституції формувалися на підвалинах, які закладалися ще за часів античності.

У третьому розділі, написаному науковим співробітником Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Є. В. Ромінським, визначено особливості судової влади Давньої Русі у княжу добу. Завдяки залученню широкого обсягу нарративних та інших джерел йому вдалося показати живу картину тих перетворень, які пройшла судова влада, еволюціонуючи від архаїчних форм до розвиненої середньовічної європейської моделі.

Докладного висвітлення у четвертому розділі монографії знайшли питання еволюції судової влади на українських землях у литовсько-польську добу. Здійснена д.ю.н., проф. І. Й. Бойком та к.ю.н., с.н.с. Т. І. Бондарук копітка робота джерелознавчого та історіографічного характеру надала можливість об'ємно висвітлити специфіку цього періоду. Звернено увагу на те, що судова влада у цей час була складним суперечливим явищем, зумовленим соціальною і культурною строкатістю середньовічного, зокрема й українського, суспільства. Суд, який тривалий час був невідокремленим від адміністрації, із започаткуванням посад (урядів) виборних земських суддів дедалі більше набував значення самостійної інституції. Водночас зміцнювали свої позиції доменіальні суди. Але усе ж найбільшу ефективність у залагодженні конфліктів та утриманні суспільної рівноваги виявили суди великокнязівські й громадські (шляхетські та копні). Саме аналіз їхньої діяльності надав підстави охарактеризувати судову владу цього періоду як конвенційну, спрямовану у першу чергу на підтримання громадського спокою.

П'ятий розділ, автором якого є к.ю.н. Л. В. Худояр, присвячено особливостям судової влади у Запорізькій Січі, насамперед відзначено таку її ознаку, як демократизм. Водночас судова влада не відділялася від військово-адміністративної і мала універсальний характер, тобто була здатна, здійснюючи правосуддя, вирішувати будь-які питання у політичній, військовій, релігійній, економічній та інших сферах козацького життя.

В шостому розділі к.і.н. К. А. Віслобоковим із залученням широкого обсягу наукової літератури розкрито важливі питання розвитку судової влади в Гетьманщині (др. пол. XVII – кінець XVIII ст.). Цілком аргументованим виглядає його висновок про те, що цей період в історії українського судівництва позначений протистоянням західноруської (литовсько-русько-польської) та московської правових традицій, що зрештою призвело до повної уніфікації з імперськими українських судових інстанцій, процесуального та іншого законодавства, повної переваги виконавчої влади та нехтування відправленням правосуддя. Водночас, автором наголошено на тому, що разом з тим, Гетьманщина протягом понад ста восьмидесяти років зберігала власний специфічний автономний судоустрій, законодавство та до певної міри незалежну професійну спільноту освічених, досвідчених і авторитетних правників.

Привертає увагу опрацьований д.ю.н., проф., член-кореспондентом НАПрН України О. Н. Ярмишем, к. ю. н., с.н.с. О. О. Самойленко та к. ю. н. О. О. Малишевим сьомий розділ монографії, де розкрито особливості судової влади на українських землях, що входили до складу Російської імперії. Автори цілком аргументовано відзначають, що у другій половині XVIII – першій половині XIX ст. традиційним був наголос на похідному характері судової влади від влади виконавчої. Значних змін судова система зазнала внаслідок реформи 1864 р., але все ж прогресивні нововведення втілювалися в життя некаваліпно та непослідовно, зберігаючи численні рудименти минулого, які ще більш посилювалися внаслідок контрреформ 80-90-х рр. XIX ст.

В імперську добу схожими шляхами йшло формування судової влади на західноукраїнських землях. Відповідний матеріал зібрано та узагальнено у восьмому розділі. І. Й. Бойко звернув увагу на те, що й тут за умов імперського режиму і відмови від принципу поділу влади прогресивні починання у сфері судівництва значною мірою були знецінені, а судова влада залишилася підконтрольною і підзвітною політичній верхівці, тобто імператорському двору. Австрійське, а ще більше угорське, судівництво не передбачало реальних гарантій для українського населення щодо мови судочинства і доступу до судівської служби, попри всі демократичні перетворення зберігалися фактична правова нерівність, незахищеність українців та інших національних меншин.

Значний інтерес становлять дев'ятий та десятий розділи (автори – к. ю. н., проф. І. Б. Усенко, к. ю. н., доц. Л. О. Зайцев, к. ю. н., доц. І. В. Музика, к. ю. н., доц. В. Т. Окіпнюк, к. ю. н., с. н. с. А. Ю. Іванова), де розкрито низку важливих проблем розвитку судівництва на українських теренах протягом XX ст. Визначено, що в добу Української революції 1917–1921 рр. першою й головною проблемою судової влади стала її залежність від реальності та ефективності державної влади загалом. Але попри усі судові реформи на україн-

ських землях упродовж існування всіх національних владних режимів зберігалась одна система, яку автори цілком аргументовано характеризують як тривірневу вертикальну систему з внутрішньою, змішаною підсудністю та паралельним широким застосуванням надзвичайної військової юстиції. І, зрештою, останній, одинадцятий розділ, (автор к. ю. н., с. н. с. М. І. Сірий) надає читачам можливість з'ясувати характерні риси становлення судової влади у незалежній Україні.

Наукова цінність монографії «Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку» полягає, насамперед, у тому, що вона є першим у вітчизняній історико-правовій науці комплексним дослідженням проблеми. Практичне значення результатів і висновків роботи полягає в тому, що вони можуть бути використані для подальших досліджень загальнотеоретичних та історико-правових проблем розвитку судової системи України, вдосконалення вітчизняного процесуального законодавства. Дана монографія буде корисна як науковцям – фахівцям у сфері загальних проблем теорії та історії держави і права, окремих галузевих юридичних наук, так і практичним працівникам. Робота є у повному розумінні сучасним виданням. Вона підносить вітчизняну історико-правову науку на новий якісний рівень, а також є вагомим інтелектуальним внеском до європейської науки права. Її положення вже використовуються і обов'язково будуть використовуватися у подальшому при підготовці юристів у вищих навчальних закладах. Окрім того, книга безперечно становить інтерес для широкого кола читачів, що цікавляться історією вітчизняного права.

Л. М. МУДРИЄВСЬКА,
*кандидат філософських наук,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
ДНУ ім. Олесь Гончара*

ДОСВІД РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ РАННІХ США КРІЗЬ ПРИЗМУ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ*

Досвід побудови демократичного, мультикультурного суспільства США завжди заслуговував на увагу країн, що тільки-но стали на шлях демократичних змін і перебувають у пошуках оптимальної моделі побудови нової держави. Цей досвід не буде на заваді й Україні, яка вже третє десятиріччя намагається створити стабільну державу. Але сліпе відтворення чужого надбання ніколи не давало бажаного результату. У цьому зв'язку вельми своєчасним і

* Рецензія на працю: Формування інститутів держави і права в США ранньої доби 1607–1775 рр. : Монографія / В. М. Калашников, В. М. Малишко; за ред. і з передмовою І. Б. Усенка. – К. : Логос, 2015. – 406 с.